

Allahverdiyeva Fəridə Məhəmmədli qızı¹⁸

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ İNTONASIYA VƏ ONUN FUNKSIYALARININ VARIATIVLIK YARATMA QABİLİYYƏTİ

İngilis nitqi haqqında danışarkən biz növbəti iki suala cavab verməliyik.

1. Biz səs tonu səviyyəsindəki variativliyi öyrənərkən nəyi müşahidə edə bilərik?

2. Bizim müşahidə etdiyimiz fenomenin linqvistik əhəmiyyəti nədir?

Bu suallar sadə olaraq bu cür də verilə bilər:

1. İntonasiya forması nədir?

2. İntonasiyanın funksiyası nədir?

Biz intonasiyanı nitqin qısaca bir hissəsi olan tək hecanın deyilişini müşahidə edərkən qiymətləndirə bilərik.

Beləliklə bir neçə bir hecalı sözlərin intonasiyasına nəzər yetirmək lazımdır. Bu bizə mövzunun sadə müqayisəli şərhini verir.

Bir hecalı “yes” və “no” sözlərinə nəzər yetirmək lazımdır. İlk olaraq bu sözlərin həm sabit, dəyişməz tonla, həm də qalxan və enən tonla deyilə biləcəklərinə diqqət yetirilməlidir. Əgər “yes” və “no” sözlərini sabit, dəyişməz tonla desək, (sanki biz sabit bir notda oxumağa çalışırıq) qeyri-təbii səslənişin şahidi oluruq və eyni zamanda qeyd edərkən ki, ingilisdillilər bir hecalı sözlərdə əksər hallarda sabit tondan istifadə etmirlər. Əsasən variativ tonlardan istifadə edirlər. Əgər ingilisdillilər “yes” və “no” sözlərini müəyyən, bitkin tərzdə deyirlərsə, bu zaman onlar enən tondan istifadə edirlər – bu səs tonun yüksəkdən alçağa doğru hərəkətidir. Əgər onlar “yes” və “no” sözlərini sual tərzində demək istəyirlərsə bu zaman yüksələn tonla deyirlər – alçaq tondan yüksək tona qalxan hərəkətdir (8, 152).

Qeyd edərkən ki, ton variativliyi haqqında danışarkən onun funksiyası haqqında da müəyyən qədər məlumat verilmişdir; danışan tərəf nəzərə alınmalıdır ki, o öz nitqində emosiyaları, fikirləri düzgün ifadə etməkdə ona uyğun tondan istifadə etsin. Bu zaman bir hecalı sözlərin müxtəlif tonlarla deyilişi zamanı müxtəlif səslənmələr vasitəsilə müxtəlif mənaların ifadə olunmasının şahidi oluruq. Müasir dilçilikdə intonasiyanın elmi tədqiqi onun hər bir aspektinin funksiyasını müəyyən etmək və xarici dilləri öyrənənlərə ana dilində danışanlar kimi intonasiyadan istifadə etmək qaydalarının öyrədilməsində müəyyən nailiyyətlər əldə edilməsi gözlənilir. İndi hələ çox az insan bunun mümkün olacağına inanır. Lakin hal-hazırda bunun üçün bəzi ümumi qaydalar artıq mövcuddur. Bununla belə, əlbəttə, bu cür qaydaların tam olaraq necə istifadə edilməsini göstərmək hələ buna nail olmaq deyil. Zənnimizcə, ingilis dilini öyrənən xarici tələbələrin İngilis intonasiyasını dərk etmələri və onu olduğu kimi ifadə etmək üçün xüsusi məşğələlər keçirilmələri zəruridir. Dilin intonasiyasından istifadə etməyin yeganə real təsirli yolu uşağın öz milli dilinin intonasiyasını mənimsədiyi dildir və yuxarıda qeyd edilən məşğələ növləri yeniyetmələrə İngilis intonasiyasına eyni yolla yiyələnməsinə ləng də olsa, kömək edir. Bunun üçün ingilisdillilərə qulaq asıb və danışmaq vacibdir. Təbiidir ki, bunu etmək çətindir, lakin əsl ingilisdillilər ilə davamlı olaraq danışa bilməyən ingilis dilini öyrənə bilməz; İngilis danışmaq dilinə qulaq asa bilməyənlər İngilis intonasiyasını öyrənə bilməzlər. Onlar seqment vahidlərin düzgün intonasiyasını öyrənsələr də və vurğudan düzgün istifadə edə bilsələr də, yenə arzu olunan nəticəni əldə edə bilməzlər.

Artıq intonasiya formasının bəzi detalları təsvir edildi, indi isə intonasiyanın bəzi funksiyalarından bəhs edək. Bir anlığa təsəvvür edərkən ki, nitqimizdə bütün hecalar eyni səs tonu səviyyəsindədir, nə fasilələr var, nə də ki, surət və ya ucalıqda dəyişiklik var. Bu elə bir nitq növüdür ki, biz onu “mexaniki nitq” qurğusu vasitəsilə ifadə edirik və burada cümlələr təcrid edilmiş sözlərin ardıcıl qeydiyyatı kimi qurulur. Bunu izah edərkən görərik ki, intonasiyanın dinləyiciyə danışanın nə demək istədiyini başa düşməsinə kömək edir. İntonasiya vasitəsilə bunları icra etmək yolları çox mürəkkəbdir və burada çoxlu müxtəlif funksiyaları fərqləndirmək yolları təklif edilmişdir. Ən çox təklif edilənlər aşağıdakılardır: (8, 154).

1. Kommunikativ funksiya;
2. Sintaktik funksiya;
3. Modallıq funksiya;
4. Məntiqi funksiya.

Piter Rouç da intonasiyanın bu funksiyaları haqqında bəhs edir. Lakin fərqli terminlərdən istifadə edib. Kommunikativ funksiyanı o, mühakimə və ya diskurs termini ilə, sintaktik funksiyanı qrammatik, modal funksiyanı münasibətbildirmə funksiyası ilə və nəhayət məntiqi funksiyanı isə vurğulayıcı funksiya termini ilə adlandırmışdır.

Burada həmin anlayışlar haqqında qısaca məlumat verək. İrəlidə isə onlar haqqında daha geniş bəhs edəcəyik.

1. Nitq aktına geniş şəkildə nəzər salarkən, görürük ki, dinləyici üçün intonasiya hansı informasiyanın yeni, hansının isə artıq məlum olduğunu bildirmək işarəsidir; eyni zamanda danışanın hansı növ ziddiyyəti və ya materialı başqa ton vahidi ilə əlaqələndirməsini və dinləyicidən hansı cavabın gözləndiyini bildirə bilər. Bu funksiya kommunikativ funksiya adlanır və ya Piter Rouçun dili ilə desək, mühakimə (diskurs) funksiyası adlanır.

2. İntonasiya vurğulu kimi qavranılan hecaların qabarıq effektini ifadə etməyə kömək edir və lazımi hecəda tonal vurğunu qoymaqla tonal vahidə mənsub ən vacib sözü nəzərə çarpdırır. Bu isə intonasiyanın məntiqi (vurğulayıcı) funksiyası adlanır.

3. İntonasiyanın özündə saxladığı informasiyanı istifadə etməklə dinləyici qrammatikanı və sintaktik quruluşu

¹⁸ Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, email: farida.muhammedali@mail.ru, Azərbaycan Dillər Universiteti

daha yaxşı dərk edir: məsələn, cümlələr, budaq cümlələr və ya birləşmələr arasında fərqi və qrammatik tabe etmələr göstərilə bilər. Bu intonasiyanın sintaktik funksiyası (qrammatik funksiyası) adlanır.

4. Intonasiya vasitəsilə emosiyalarımızı və münasibətimizi ifadə etmək imkanı verir və bu şifahi nitqə xüsusi “məna” verir. Bu əsasən intonasiyanın modal funksiyası adlanır və ya Piter Rouçun təbirincə desək, bu intonasiyanın münasibətbildirmə funksiyası adlanır. (8, 129)

Intonasiyanın modal funksiyası üzrə indiyədək xeyli işlər yazılıb. Odur ki, onun haqqında ayrıca danışacağıq. Əslində, nəticədə aydın olur ki, o kommunikativ funksiya ilə üst-üstə düşür. Digər üç funksiyaya qaldıqda isə bu hələ də mübahisəlidir. Onlar haqqında ayrı-ayrılıqda bəhs etmək olar; məsələn, tonal vurğunun yeri ilə yeni informasiyanın təqdim edilməsi sıx əlaqəlidir, sual/nəqli cümlənin fərqli və ziddiyyətin göstərilməsi də, sintaktik və kommunikativ funksiya ilə bərabər əhəmiyyətə malikdir. Məntiqi, sintaktik və diskurs funksiyaları arasında ümumi cəhətin olması isə əlamətdar hadisədir; intonasiya vasitəsilə linqvistik elementlər ilə mətn arasındakı əlaqəni aydın görmək olar.

Intonasiyanın kommunikativ və diskursiv (mühakimə yürütmə) funksiyası.

Intonasiyanın kommunikativ funksiyası sayəsində hər hansı bir cümlənin verilməmiş şəraitdə, hər hansı sual növü, əmr, xahiş və ya nida cümləsi olmasını müəyyən etmək mümkündür. Beləliklə o, cümlənin kommunikativ növlərini müəyyən edir. Onlar:

1. Əmr cümləsi (əmrilər, xahiş, xəbərdarlıq və s.);
2. Nəqli cümlə (bütün növ nəqli cümlələr);
3. Sual cümləsi (suallar: ümumi, xüsusi, təkrar edilən suallar və s.);
4. Nida cümləsi (nida və bütün nida növləri) (3, 129).

Əgər intonasiyanın kommunikativ, mühakimə yürütmə funksiyasını nəzərdən keçirəndə, iki əsas fəaliyyət sahəsi müəyyən edirik: bunlardan biri dinləyənin diqqətini informasiyanın ən vacib aspektində mərkəzləşdirməkdir, digəri isə danışq tərzinin nizama salınmasıdır. Birinci halda lazımi vurğunun lazımi hecanın üzərində qoyulması vacibdir. She 'went to `Scotland

Tonal vurğu daha çox informasiya daşıyan sözün üzərinə qoyulur.

1. I've, got to take the `dog for a `walk
2. I've, got to take the dog to the `vet

“Vet” sözü daha çox informasiyaya malikdir nəinki “walk”. Beləliklə biz tez-tez ton yerləşən sözün “vaciblik” və ya “informasiya” bildirməsini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkirik. Məsələn, aşağıdakı buna misal ola bilər:

Your coat's on fire The wing's breaking up
The radio's gone wrong Your uncle's died

Beləliklə, bir çox ingiliscə danışanlar tonal vurğunu ismi mübtədə üzərində qeyd edirlər, baxmayaraq hər bir cümlədə sonuncu sözdən bunun daha necə vacib olduğunu görmək çətinidir. Tonal vurğunun yeri hələ də həll edilməmiş olaraq qalır.

Intonasiyanın sintaktik (qrammatik) funksiyası

Intonasiya cümlənin sadə, tabeli mürəkkəb cümlə və ya tabesiz mürəkkəb cümlə olmasını müəyyən edir. O, eləcə də cümlədə həmcins üzvlərin olub-olmamasını, ara sözləri və birləşmələri göstərir, vasitəsiz nitqi müəllif sözlərindən ayırır.

“Qrammatika” sözü burada çox geniş mənada işlənir. Qrammatik funksiyanı cümlələri ixtira etməklə göstərmək olar. Bu cümlələrdəki anlaşsızlığı və ikimənəlilik intonasiya variativliyi ilə aradan götürmək olar. Buna tipik bir nümunə “Having sold quickly, they made a profit” cümləsidir. Bu iki müxtəlif yolla göstərilə bilər:

1. Having `sold quickly they made a `profit
2. Having sold quickly they made a `profit

Ton vahidi sərhədlərinin yer müxtəlifliyi mənə fərqi səbəb olur. O cümlələri bu cür parafraz edə bilərik:

1. A `profit was made by `selling the `goods `quickly.
2. A `profit was quickly made by `selling the goods.

Intonasiyanın digər qrammatik əhəmiyyətə malik komponenti tonal heca üzərindəki tondur. Ən məşhur nümunə sual cümlələrində işlənən yüksələn tondur. Bir çox dillərdə yüksələn tonu ənənə tonla əvəz etməklə sual cümləsini nəqli cümləyə çevirirlər. Bu bir çox hallarda ingilis dilində istifadə edilmir, çünki cümlələr qrammatik cəhətdən formalaşır və buna aşağıdakı cümlə misal ola bilər. Məsələn, “the price is going up” cümləsini bu cür nəqli cümləyə çevirmək olar:

The price is going up

(tonal vurğu eyni dərəcədə “up” sözü üzərində ola bilər). Bəzi ingilis dialektlərində bu cür sual vermək tamamilə qəbul ediləndir:

(Why do you want to buy it now?) The price is going up

Intonasiyanın modal (münasibətbildirmə) funksiyası

Araşdırmalar göstərir ki, ingilislərdə korlarda toxunma təmas hissi kimi eyhama və üstü örtülü danışmağa qarşı sayıqlıq son dərəcədə inkişaf etmişdir. Bəlkə də, bu səbəbdəndir ki, ingilis dili sayca çoxlu ton və ton birləşmələri, müxtəlif istiqamətli və səciyyəli melodik şkalalar və müxtəlif takt önü elementlərlə səciyyəvidir. Odur ki, ingilis dilində hər kommunikativ cümlə növü ilə mümkün qədər modal-emosional məna çalarları və münasibətləri vermək, ötürmək olur. Linqvistik mənbələrə əsasən demək olar ki, ingilis dilində nəqli cümlə vasitəsilə altmış modal-emosional məna, münasibət çaları vermək olur (232, 162).

Bütün bu mənalar və modal münasibətlər ingiliscə danışıqda intonasiya vasitəsilə mübadilə edilir, qəbul olunur və ötürülür. Bu baxımdan ingilis dilçiləri intonasiyanın modal (münasibət) funksiyasını ön plana çəkirlər.

İntonasiya vasitəsilə danışanın verilmiş cümləyə, həmçinin onun fikri və dinləyəne və ya auditoriyaya münasibəti məhz bu funksiya vasitəsilə ifadə olunur (3, 129).

Bir çox dilçilər belə bir fikir irəli sürür ki, intonasiya münasibət və hisslərimizi ifadə etmək üçün istifadə edilir, məsələn, eyni bir cümlə müxtəlif yollarla deyilə bilər, “darıxdırıcı”, “əsəbi”, “xoşbəxt”, “sevincli” səslənə bilər. Artıq çox geniş tədqiqatlardan sonra məlum olub ki, müxtəlif dillərdə intonasiyanın forması müxtəlifdir; İsveç, İtaliya və Hindu dillərinin intonasiyasının dərhal İngilis dilinin intonasiyasından fərqli olduğu seçilir. Buna görə də, İngilis dilini öyrənən xaricilərin İngilis dilinin intonasiyasını öyrənmələri vacibdir. Əgər xarici tələbə verilən situasiyaya uyğun intonasiya işlətməyi öyrənməsə, onun istəmədən kiminsə xətrinə dəymək riski var; məsələn, tələbə minnətdarlıq, məhəbbət ifadə etmək əvəzinə, darıxdırıcı və narazılıq ifadə edən intonasiyadan istifadə edə bilər. İntonasiya haqqında bu səhv anlayış tələbənin lazım olduğu halda dilə görə narahatlığına səbəb olur.

Bununla belə qeyd etdiklərimizdən daha vacib və fundamental olan bir problem də var. İnsanlar hamı üçün ümumi olan müəyyən emosiya və münasibətlər vasitəsilə özünü biruzə verir və dinləyiciyə ötürülür. Odur ki, danışanın nitqinin ritmik-melodik axımından, səs tonundan və s. adamların müsahibinə münasibətini, habelə psixoloji vəziyyətini müəyyən etmək olar. Dil daşıyıcılarının bir-birini başa düşməsi üçün onlar eyni linqvistik bazaya, o cümlədən ümumi məfhum toplusuna, ehtiyatına malik olduğu kimi, intonasiya konturlarına da malikdir. Həmin konturlar vasitəsi ilə dil daşıyıcıları müsahibinə və ətraf aləmə öz münasibətini ifadə edir. Belə ki, eyni bir cümlə müxtəlif emosional münasibətlər doğurur. Məsələn, “I want to buy a car” cümləsi həm qəmginlik, həm hirs, sevinc, həm də qürur kimi emosiyaları ifadə edə bilər. İngilis dilində sadə şkalalar müxtəlif münasibət mənaları ifadə edir. İngilis dilində on beş intonasiya konturu daha işlək model hesab edilir və bunlar dili öyrənənlər üçün vacib sayılır. İngilis dilində nüvə tonlar həm şkala ilə, həm də şkalasız işlənir və bu zaman ifadə olunan münasibətlərdə fərq yaranır. İngilis dilində birinci intonasiya modeli cümlənin əsas kommunikativ (nəqli, əmr, nida, sual) tipləri ilə işlənir və alçaq enən tonla səciyyəvi olur. Bu intonasiya modeli bitkinlik, qətilik ifadə edir (8, 186).

Alçaq enən ton şkala ilə işləndikdə münasibət mənaları da dəyişir. Belə ki, enən ton pilləli və yüksək şkalalarla işləndikdə münasibət mənaları da müxtəlif olur. Alçaq qalxan ton şkalasız işləndikdə, yəni yalnız nüvədən ibarət olduqda, nəqli cümlələrdə qeyri-qətilik, qeyri-bitkinlik ifadə edir, müsahibəni, söhbəti davam etdirməyə ruhlandırır və s. Nəqli cümlələr alçaq səviyyəli şkala ilə və alçaq enən tonla ifadə edildikdə cümlənin məzmununda müsahibinin fikrinə qarşı rəğbətsizlik, soyuqluq, biganəlik kimi münasibətlər ifadə olunur. Məsələn: You could have my book – I ,didn't , think about it be, fore. Alçaq şkala qalxan tonla ifadə edildikdə isə cümlənin məzmununa etinasızlıq, töhmət, mühafizəedici münasibət mənaları gətirir.

I am just back from seeing my mother – I , trust you , find her well.

Nəqli cümlələr yüksək şkala və qalxıb-düşən tonla ifadə edildikdə təsirlənmə, çağırış, özündən razı, tələbkar münasibətləri ifadə edir.

İngilis dilində tonlar müxtəlif şkalalarla işlənərək müxtəlif çalarlı münasibətlər ifadə edir.

Biz ucalıq (hündürlük) və sürət variasiyalarından istifadə edə bilərik; bizim səs tonumuzun hərəkəti çox dar çərçivədə və ya əksinə çox geniş çərçivə arasında ola bilər; əgər geniş səs tonu səviyyəsindən istifadə etmiriksə, müxtəlif aparıcı tonlardan istifadə edə bilərik: Aparıcı yüksək ton (high key) – səs tonu səviyyəsinin yüksək hissəsindən, orta aparıcı ton (mid key) – səviyyənin orta hissəsindən, aşağı aparıcı ton (low key) – aşağı hissəsindən istifadə edilə bilər. Siz hətta müxtəlif mimikalardan, jestlərdən və bədən hərəkətlərindən də istifadə edə bilərsiniz. Bütün bu faktlar münasibət və emosiya ifadə etmək üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. İngilis tələffüzünə aid ənənəvi kitablar bu məsələlərə etinasız münasibət bəsləyir (8, 187).

İntonasiyanın məntiqi (vurğulayıcı) funksiyası

Bu məsələ haqqında yazan dilçilər deyəndə ki, intonasiyanın məntiqi (Piter Rouç bu funksiyanı vurğulayıcı adlandırır) funksiyası var, onlar demək istəyirlər ki, vurğunun yeri intonasiya vasitəsilə müəyyənləşir. Lakin bu fikir mübahisə doğura bilər. Çünki bəzi kitablarda vurğu müstəqil element kimi göstərilir və əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, intonasiya quruluşu vurğulu hecalar vasitəsilə mümkün olur. Bu o deməkdir ki, tədqiqatlar göstərir ki, intonasiya növünün seçiminə qədər vurğu müstəqil olur. Belə ki, vurğunun xüsusi aspekti olan ton intonasiyanın bir hissəsi kimi təqdim edilə bilər: bu ton vahidi daxilində tonal vurğunun yerləşməsidir. Belə nəticə çıxarmaq olar ki, söz vurğusu intonasiyadan asılı deyil, tonal hecanın yeri isə intonasiyanın funksiyasıdır (məntiqi funksiya). Bəzi köhnə kitablarda bu “cümlə vurğusu” kimi adlandırılmışdır. Fikrimizcə bu düzgün deyil, uyğun ad deyil, çünki cümlə qrammatikanın mövzusu, lakin tonal vurğunun yeri ton vahidinə aid olduğu üçün fonologiyanın vahididir.

İntonasiyanın aksentual funksiyası (pulsasiya) hecalarda qabarıqlıq effektinin yaranmasına xidmət edir. Bununla da aksentuasiya vurğulu hecaların qavranılmasına kömək edir. Digər tərəfdən, intonasiya konturunda tonik vurğunu xüsusi hecaların üzərində yerləşdirməklə intonasiya qrupunda ən əhəmiyyətli sözü qabarıq şəkildə qeyd edir, bu da intonasiyanın məntiqi (vurğulayıcı) funksiyası adlanır (8, 183).

Tonal hecanın yeri linqvistik cəhətdən mühüm əhəmiyyətə malikdir. Onun yeri əksərən tonal vahidin sonuncu leksik sözlərində olur (məsələn, köməkçi sözlərdən fərqli olaraq isim, sifət, fə, zərf). Opozitiv məqsədlər üçün isə istənilən söz tonal vurğu daşıyıcısı ola bilər. Tez-tez qeyd edilir ki, tonal hecanın yeri informasiyanın mərkəzini göstərir. Növbəti misallarda tonal vurğunun 1) normal və 2) opozitiv yerini görə bilərik:

1. I , want to , know the , place of his , travelling

2. (I ,dɒnt waɪnt tə ,knəʊ ðə ,plɑːs əv hɪs ,trævəlɪŋ).

I ,waɪnt tə ,knəʊ əbaʊt ðə ,plɑːs əv hɪs ,trævəlɪŋ

Birinci cümlədə tonik vurğunun yeri adi qaydada göstərilir. Sonrakı cümlələrdə vurğunun yeri dəyişir.

1. |She was 'wearing a 'red ,dress

(She 'wasn't 'wearing a ,green ,dress |She was 'wearing a 'red ,dress).

Lakin belə iddia etmək səhv olardı ki, tonal vurğunun sonuncu leksik sözün üzərinə düşməsi halı yeganə emfatik və kontrast vəziyyətlərdə olur. Tonal hecanın normal olaraq ton vahidindən əvvəl gəldiyi hallar çox azdır. Ən gözəl nümunə "I have plans to leave" cümləsidir; bu cümlə ikimənalıdır:

1. |I have 'plans to ,leave
(i.e I am planning to leave).

2. |I have ,plans to ,leave

(i.e I have some plans/diagrams/drawings|that I have to leave).

Versiya (2) kontrastlı və ya emfatik kimi təsvir edilə bilməz. İkinci misala oxşar çoxlu misallar var; əlbəttə ki, bunu göstərmək üçün ən gözəl qayda tonal hecanın ton vahidinin sonuncu leksik hecasında gəlməsinə meyilli olmasıdır, lakin əgər deyiləcək daha vacib söz varsa, o ton vahidinin əvvəlində də ola bilər. Bu daha çox ton vahidinin sonuncu hissəsində verilən məlumatın əvvəl qeyd edilməsi nəticəsində baş verə bilər. Məsələn:

1. |'Heres that ,book you ,asked me to ,bring
(The fact that you asked me to bring it is not new).

2. |I've got to ,take the ,dog for a ,walk

(Əgər cümlə "to the vet" ilə bitərsə tonal heca "vet" də olar).

Məhz bu səbəbdən tonal vurğunun yeri çox vacibdir və intonasiya ilə sıx bağlıdır.

S.Babayev də məntiqi funksiyaları IV funksiya kimi qeyd edir və göstərir ki, intonasiya söyləmin məntiqi mərkəzinin harada olduğunu bildirir. Söyləmin məntiqi mərkəzi əsas nitq hissəsindən ibarət olan sözdən hər hansı digər sözün üzərinə keçə bilər (3, 129).

Intonasiya cümlənin məntiqi mərkəzinin harada yerləşdiyini müəyyən edir. Məntiqi mərkəz əsas sözdən başqa ikinci dərəcəli söz keçə bilər və bəzən bu əsas söz əhəmiyyətsiz olur, ikinci dərəcəli söz isə vacib məntiqi xəbəyə çevirir. Bu funksiyalar yalnız modallıqda fərqlənən cümlənin müəyyən kommunikativ tiplərindən yaranır. Bu funksiyalar intonasiya tiplərində birləşən müxtəlif intonasiya modelləri vasitəsilə reallaşır. Bu cür hallarda intonasiyanın üçüncü və dördüncü funksiyaları müxtəlif, birinci və ikinci funksiyaları isə eynidir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Antipiva E.Y. and others. English intonation. M., 1974
2. Armstrong, I.C. Ward. Handbook of English intonation. Cambridge, 1926
3. Babayev S.M., Garayeva M.G. English phonetics. Baku, 2009
4. Bollinger D.Z. Intonation and its use. Melody in grammar and discourse. Stanford, 1989
5. Crutienden A. Intonation. Cambridge, 1986
6. O'Connor J.D. and Arnold G.F. Intonation of colloquial English. L. 1970
7. Pike K.L. Phonetics. 1966. 182 p.
8. Roach P. English phonetics and phonology. Cambridge, 2005
9. Shubiger M. The role of intonation in spoken English. Cambridge, 1935
10. Vassilyev V.A. and others. English phonetics. 1980

Açar sözlər: ton variativliyi, tonal vurğu, nitq aktı, səs diapozonu, emfatik vəziyyət, kontrastlı vəziyyət

Ключевые слова: вариативность тона, тональное ударение, актовая речь, диапазонный звук, эфатическая ситуация, контрастная ситуация

Key words: the tone variety, the tonal stress, speech act, voice range, emphatic situation, contrastive situation

Резюме

Интонация и его функции для создания вариативности в современном английском языке.

Статья про интонацию и его функциях для создания вариативности в современном английском языке. Интонация—совокупность просодических характеристик предложения: тона (мелодики речи), громкости, темпа речи и её отдельных отрезков, ритмики, особенностей фонации. Вместе с ударением образует просодическую систему языка. В отличие от сегментных фонетических единиц (фонем) и дифференциальных признаков, не имеющих собственного плана содержания, все интонационные единицы двусторонние, иначе говоря являются знаками, выражают тот или иной смысл.

Summary

Intonation and its functions in the building of the variability in Modern English.

The article deals with the intonation and its functions in the creating of the variability in Modern English. Intonation is a complex unity of variations in pitch, sentence stress, tempo, rhythm and timbre. The pitch component of intonation or melody, is the changes in the pitch of voice in connected speech. Intonation serves to form a prosodic system of language with stress forms. Though being a contextual plan the segment differs from phonemic and it has differential equations, all intonation units, by all means, are meaningful units.

Rayçi: prof.A.R.Hüseynov